

مقاله پژوهشی: عوامل ژئواکونومیک اثرگذار بر امنیت در نواحی مرزی استان کردستان

[20.1001.1.33292538.1401.12.43.11.0](https://doi.org/10.3329/2538.1401.12.43.11.0)

وحید ریاضی^۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۲۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۲/۰۹

چکیده

از منظر اقتصادی مرزها دارای اهمیت زیادی برای تأمین منافع اقتصادی هستند. عاملی همانند قاچاق کالا در نواحی مرزی، توانایی بالایی در متزلزل کردن اقتصاد و فرایندهای تولید کشور دارد. در سطح محلی نیز توسعه نیافتگی نواحی مرزی، بیکاری و نبود ساختارهای اقتصادی مردم، به عنوان عاملی در جهت واگرایی، ناراضایتی و ناحیه گرایی اقتصاد محلی معرفی می شود و زمینه را برای تمایل مردم محلی به این سمت مهیا می سازد. یکی از این نواحی با پیشرفت یافتگی پایین نواحی مرزی استان کردستان است. جامعه آماری این مقاله با توجه به گستردگی آن از حجم جامعه آماری نامحدود استفاده شده است. هدف مقاله با ماهیت توصیفی (با روش پیمایشی است) - تحلیلی (که از فنون تحلیل و آنالیز محتوا و متون به شمار می رود و تلاش شد تا با استفاده از تجزیه و تحلیل بیان محتوا با پشتوانه نظری داده هایی را از متون مورد نظر استخراج کند) با استفاده از منابع کتابخانه ای و میدانی «تبیین و تحلیل عوامل اقتصادی اثرگذار امنیتی در آمایش نواحی مرزی به طور اخص نواحی مرزی استان کردستان» است. یافته ها و نتایج تحقیق نشان می دهد که اولویت بندی عوامل ژئواکونومیک تأثیرگذار بر امنیت به ترتیب قاچاق کالا در نواحی مرزی استان کردستان، دوم پیشرفت نامتوازن اقتصادی در دو سوی مرز، اولویت سوم کمبود منابع در نواحی مرزی برای ایجاد ساختار اقتصادی استان کردستان مسبب نگاه امنیتی نسبت به آمایش نواحی مرزی استان است.

کلیدواژه ها: آمایش، نواحی مرزی، ژئواکونومیک، مرز، امنیت، کردستان.

مقدمه

انسان برای مشخص ساختن پیرامون فعالیت خود، آن گونه که با گستره فعالیت همسایه تداخل پیدا نکند، ناچار به تعیین خطوطی قراردادی در بخش پایانی و پیرامونی محیط زیست یا قلمرو خود است. گونه گسترش یافته این مفهوم، خط پیرامونی است که بخش پایانی گستره فعالیت یک ملت را مشخص می‌سازد و جنبه‌ای سیاسی پیدا می‌کند که مرز خوانده می‌شود (مجتهدزاده، ۱۳۸۹: ۴۶). مناطق مرزی به‌عنوان مناطق حاشیه‌ای و پیشرفت نیافته باقی می‌مانند. این حاشیه‌ای بودن گرچه می‌تواند معلول شرایط جغرافیایی مناطق مرزی باشد؛ اما خود پدیده مرزی بودن، بسیاری از امکانات و قابلیت‌های آن منطقه را مضمحل می‌سازد. به دلیل تفاوت بسیار زیاد بین مرکز هر منطقه و دورترین نقاط پیرامونی آن (مرزها)، تضاد منافع بین مرکز و نقاط مرزی تشدید می‌شود. در نظام‌های متمرکز و کشورهای در حال پیشرفت، پیشرفت فضایی در پهنه سرزمینی ضعیف است و شاهد سه لایه پیشرفت در مرکز، نیمه پیرامون و پیرامون هستیم که پیرامون زیر نفوذ مرکز و نیمه پیرامون قرار می‌گیرد و نقش چندانی در ابعاد سیاسی، اقتصادی و اجتماعی کشور ندارند. با توجه به این موضوع پیشرفت یافتگی رابطه مستقیمی با عدالت اجتماعی و توزیع فضایی متعادل خدمات در سطح مناطق دارد. برای تعیین سطح پیشرفت در شهرستان‌های استان گردستان پنج معیار آموزشی، فرهنگی - اجتماعی، بهداشتی - درمانی، اقتصادی و کالبدی - زیربنایی مورد تجزیه و تحلیل قرار داده شده است.

دغدغه محقق «تهدیدات جغرافیای اقتصادی است که در بردارنده‌ی توزیع فضایی نامتعادل شاخص‌ها در شهرستان‌های استان گردستان است و توزیع نامتعادل عدالت اجتماعی سرزمینی در شهرستان‌های مرزی نسبت به سایر شهرستان‌ها در سطح محلی و ملی به‌ویژه در شهرستان‌های مرزی سقز، بانه، سروآباد و مریوان در سطح پیشرفت نیافته دیده می‌شود که با رویکرد امنیتی گره خورده و این استان را در میان سایر استان‌های کشور در سطح پیشرفت پایین قرار داده است»؛ بنابراین محرومیت مردم نواحی مرزی این استان در تحصیل اقتصاد تولید محور را نسبت به سایر استان‌ها در مضیقه قرار داده و شکل و

رویکرد امنیتی آن نسبت به سایر نواحی مرزی استان پررنگ دیده می‌شود. در باب اهمیت تحقیق و به اصطلاح حوزه‌ی ایجابی یا چرایی مهم بودن تحقیق آن می‌توان کمک به از قوه به فعل درآوردن منویات و تأکیدات مقام عظمای ولایت (مدظله‌العالی)؛ در شناسایی عوامل آسیب‌پذیری در تأمین امنیت و زمینه‌ی رفع عوامل مختل‌کننده اقتصادی آن در این‌گونه مناطق و همچنین به تقویت و ایجاد حس همگرایی بیشتر در نواحی مرزی کمک می‌کند. از طرفی در صورت شناسایی دقیق و اولویت‌بندی این عوامل است که راه برنامه‌ریزی درست و رسیدن به امنیت پایدار هموار می‌گردد. در باب ضرورت تحقیق و به اصطلاح حوزه‌ی سلبی یا تحقیق چه کارکردهایی می‌تواند داشته باشد می‌توان گفت نگاه امنیتی در این مناطق باعث گند شدن روند تولید در ابعاد مختلف شده و هزینه‌های زیادی را متحمل کشور در حوزه امنیتی می‌نماید و از طرفی ادامه وضعیت کنونی چالش‌ها و شکاف‌ها را بیشتر خواهد کرد. در همین رابطه تبیین و تحلیل ژئواکونومی عوامل اثرگذار امنیتی در آمایش نواحی مرزی استان کردستان؛ به‌عنوان هدف اصلی و تعیین اولویت‌بندی شاخص‌های مؤثر امنیتی در آمایش نواحی مرزی استان کردستان به‌عنوان هدف فرعی است. در همین راستا و هم‌خوان با اهداف، سؤال اصلی تحقیق؛ تحلیل ژئواکونومیک عوامل اثرگذار امنیتی در آمایش نواحی مرزی استان کردستان چیست؟ و سؤال فرعی؛ اولویت‌بندی شاخص‌های مؤثر امنیتی در آمایش نواحی مرزی استان کردستان کدام‌اند مورد بررسی قرار گرفته است.

ادبیات و چارچوب نظری تحقیق

چارچوب نظری تحقیق

در نظام بین‌المللی دولت - ملت که زاییده قرارداد وستفالیاست، موضوع امنیت از جایگاهی کلیدی و برجسته برخوردار است. برای حفظ موجودیت دولت - ملت، حاکمیت و استقلال دولت ضروری است. از طرفی در امنیت پایدار از عوامل جغرافیایی، ژئواکونومی تا جمعیت‌شناختی و از عوامل اجتماعی - فرهنگی باید مدنظر قرار گیرد. عدالت،

واقع‌گرایی هم‌زیست‌گرایانه و همکاری چندجانبه را از ارکان امنیت پایدار برشمرده‌اند (آدمی و دیگران، ۱۳۹۰: ۱۱). در نظریه‌ی قطب‌رشد فرانسوا پرو که الهام‌بخش اندیشه‌ی اقتصادی در حوزه‌ی آمایش سرزمینی است. درباره‌ی نابرابری‌ها، به توصیف «قطب‌های شد» انجامید. وی معتقد بود که رشد اقتصادی در همه‌جا ظاهر نمی‌شود؛ بلکه از برخی نقاط حاصل می‌شود و از آنجا به دیگر فضاهای جغرافیایی گسترش می‌یابد. در این نظریه مرزها مانع عبور تأثیرات قطب‌رشد به کشور مجاور می‌شود. مرز در این نظریه، دورترین نقطه‌ای است که شعاع تأثیرات توسعه قطب‌رشد به آنجا می‌رسد (Rutz, 2014: 23). امانوئل والرشتاین با طرح دیدگاه نظام جهانی در دهه ۱۹۷۰ میلادی و با رویکرد نئومارکسیستی، بر ناکارآمدی دیدگاه وابستگی برای سرمایه‌داری و صورت‌بندی آن تأکید کرد. از نظر او، اقتصاد جهانی سرمایه‌داری بستر اجتماعی جهانی است و خط سیر اقتصاد جهانی پویاتر از خط سیر امپراتوری جهانی است که بر قدرت اتکا دارد؛ زیرا مناسبات رقابتی میان تعداد زیادی از دولت‌ها آن را رقم می‌زند (سو، ۱۳۸۸). در این مقاله با تلفیق نگاه امنیتی و اقتصادی و اثرپذیری هرکدام از هم و همچنین با توجه به هویت قومی‌گردد و هویت ملی همراه با تمایزات دو سوی مرز که به‌عنوان ترازو عمل می‌کند و هر تغییری در یک‌سوی ترازو سبب تغییر در سوی دیگر می‌شود، مورد توجه قرار گرفته است؛ بنابراین می‌توان گفت؛ هرگونه تغییرات در هر سطحی در ابعاد اقتصادی و امنیتی در یک طرف مرز تغییرات در طرف دیگر مرز را به همراه خواهد داشت. با این تفسیر چارچوب نظری حاکم بر محتوای مقاله بر مدل زیر استوار شده است (ریاضی، ۱۳۹۹).

مفهوم‌شناسی

ژئواکونومی: ژئواکونومی مطالعه جنبه‌های سیاسی و فضایی اقتصاد و منابع است. ژئواکونومی شاخه‌ای از ژئوپلیتیک و سیاسی است که سیاست و منابع و اقتصاد را با هم بررسی می‌کند. ادوارد لوتواک در سال (۱۹۹۰ م) دهه نود را دهه‌ای می‌دانست که در آن مؤلفه‌های اقتصادی جایگزین اهداف نظامی و ژئواستراتژیک می‌شوند، به عقیده وی، عامل منازعات و درگیری‌های قرن آینده دیگر همان موضوع‌های قرن گذشته نیست، بلکه در کنار هر تنش و چالشی در فضاهای جغرافیایی عاملی اقتصادی خودنمایی می‌کند (Luttwak, 1990: 89) در همین رابطه، بعضی متفکران ظهور رویکرد ژئواکونومیک در رقابت با قدرت‌های بزرگ را جنگ اقتصادی تعبیر کرده‌اند. سردمداران قدرت‌های غربی معتقدند با پویایی جریان‌های ژئواکونومیک در جهان، مرکز قدرت اقتصادی محافظت خواهد شد و همچنین سیستم اقتصادی جهان هم نظمی خواهد گرفت. رهیافت ژئواکونومی در سیاست تجاری کشورهای غربی کاملاً مشهود است و آن تلاش برای جذب بازارها و کسب جلوداری قدرت اقتصادی در دنیا یا منطقه است. رویکرد ژئواکونومیک، از ترکیب سه عامل جغرافیا، قدرت و اقتصاد شکل گرفته است و به بررسی روابط این سه و تعامل آن‌ها به منظور کسب قدرت حکومت‌ها می‌پردازد. بسیاری معتقدند که قدرت جهانی قرن بیست و یکم قدرتی اقتصادی است که می‌تواند در جریان جهانی شدن و از طریق رویکرد ژئواکونومیک اقتصاد خود را پویا نگه دارد، اما در عین حال پویایی اقتصاد نیاز انکارناپذیری به انرژی دارد، پس آن قدرتی برتر است که بر منابع تولید، مصرف و انتقال انرژی نقش مؤثری داشته باشد و شاید به این دلیل است که جنوب غرب آسیا^۱ همواره در سیاست خارجی آمریکا تأثیر مهمی داشته است (حافظ‌نیا، ۱۳۹۶: ۷۳). به همین دلیل، ژئواکونومی را باید به همراه بحث ژئوپلیتیک مطرح کرد. در اینجا اقتصاد انگیزه‌ای برای رقابت‌های قدرتی است و آنجا که ژئوپلیتیک شرایط اقتصادی را مشخص می‌کند، جنبه ژئواکونومیک می‌گیرد (مجتهدزاده، ۱۳۹۲: ۱۱۸).

تحولات مفهوم مرز

در گذشته بسیاری از کشورهای جهان، به جای خطوط به‌وسیله زون‌ها یا نواحی از یکدیگر جدا می‌شدند. در عین حال، در دوران کنونی مسائلی چون کمبود زمین و افزایش جمعیت، کشیدن خطوط دقیق‌تر در مکان سرحدات را الزامی نموده است. جغرافی دانان در تعیین تفاوت میان مرز و سرحد توضیحات گوناگونی ارائه داده‌اند؛ از جمله کریستف در تعریف سرحد از مفهوم «حد جلو یا حد انتهایی تمدن» بیان کرده است و در تعریف مرز از مفهوم «محدوده‌ها» گرفته شده است که به محدوده سرزمین اطلاق می‌شود. به این ترتیب، سرحد نگاه به بیرون دارد و مرز محدود کردن در درون را می‌رساند. سرحد منطقه تماس دو قدرت است (Taylor, 1989: 145).

گلاسنر (۱۹۹۳): سرحد یک ناحیه است، اما همیشه ناحیه جداکننده دو یا چند کشور نبوده است؛ بلکه به معنای اولیه کلمه برای فضای داخلی کشورها که حکومت‌ها آن را کاملاً اشغال کرده‌اند بیش‌تر به کار می‌رود (Glassner, 1993: 73).

پرسکات: جغرافی دانان سیاسی واژه سرحد را به دو معنا به کار می‌برند: تقسیم سیاسی بین دو کشور و تقسیم بخش‌های مسکونی و غیرمسکونی یک کشور. در هر یک از این معانی سرحد به مثابه یک منطقه تلقی می‌گردد در حالی که مرز به یک خط اشاره دارد (Prescott, 1978: 13).

میرحیدر (۱۳۹۲)؛ در گذشته، مفهوم مرز با آنچه امروز از آن برداشت می‌شود تفاوت داشته است. در آن زمان سرحد به منطقه پهناوری که حدفاصل دو امپراتوری بود، گفته می‌شد (میرحیدر و دیگران، ۱۳۹۲: ۲۱۶).

با توجه به مطالب فوق، تفاوت اصلی مرز و سرحد را می‌توان در جدول زیر خلاصه کرد:

تفاوت مرز با سرحد (نقل از یحیی‌پور، ۱۳۹۳: ۵۳)

ویژگی	تاریخ پیدایش	حدود	نگرش
سرحد	مربوط به گذشته	منطقه پهناور	رو به جلو
مرز	بعد از وستفاليا	صفحه عمودی	محدود در درون

به این ترتیب، مرز حدفاصل دو کشور یا نقطه‌ای است که صلاحیت سرزمینی بر روی آن پایان می‌یابد و به‌عنوان خطوط محصورکننده قلمروهای یک کشور، بخش مهمی از مطالعات سیاسی را تشکیل می‌دهد (Hartshorn, 1936: 121).

رویکرد امنیتی

تعریف امنیت در قانون به معنی نبود تهدید است. در گذشته‌های دور امنیت فقط به معنی نبود تهدید نظامی تلقی می‌شد. ولی امروز مؤلفه‌های امنیت زیاد شده و تمامی ابعاد سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی را شامل می‌شود یا به عبارت دیگر، توان یک ملت یا یک فرد در حفظ ارزش‌های داخلی در مقابل تهدیدات خارجی را امنیت می‌گویند. ثبات اداری یک کشور مردم را به داشتن امنیت و نظم امیدوار می‌سازد و اجرای عادلانه قوانین مؤثرترین گام در راستای ایجاد امنیت و القای آن به مردم خواهد بود. مفهوم امنیت و مرز در ارتباطی تنگاتنگ با همدیگر هستند و امنیت در نواحی مرزی القاکننده امنیت ملی است با توجه به اینکه تهدیدها در مناطق مرزی بیشتر از فرصت‌ها است و از این رو شاکله مدیریت و پایش مرزی کشور در قالب و پایش شدید امنیتی شکل می‌گیرد و مرزها به‌عنوان مناطقی نظامی و امنیتی در اختیار قوای نظامی و دستگاه‌های امنیتی است (پیشگاهی‌فرد و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۱۴).

نظریه جونز^۱ و وایلد^۲

برقراری مرز بین دو کشور و تداوم و پیوستگی فضایی که به‌طور اصولی فضاها را پیشرفت دو کشور را به یکدیگر پیوند می‌دهد، از هم می‌گسلند و هر دو منطقه واقع در دو سوی مرز به دلیل قطع پیوستگی فضایی، حاشیه‌ای می‌شوند. مناطقی که قبل از برقراری مرز، از نظر فضایی و فعالیت به همدیگر متصل بوده‌اند، از همدیگر جدا و حاشیه‌ای

-
1. Philip N. Jones.
  2. Trevor Wild.

- می‌شوند و علت عقب‌ماندگی این نواحی مرزی نیز حاشیه‌ای شدن آن‌ها است؛ بنابراین، از نظر جونز و وایلد، برای پیشرفت مناطق مرزی باید اصول زیر مورد توجه قرار گیرد:
- درک پیچیدگی، گستردگی و تنوع متغیرها و تأثیرات آن‌ها در مرز؛
  - لزوم تأمین شرایط و زیرساخت‌های پیشرفت مرزها؛
  - ضرورت خروج از انزوا و گسترش ارتباطات با داخل و خارج؛
  - لزوم پیوستگی مرز با مرکز؛
  - لزوم حمایت و پشتیبانی‌های ویژه از این مناطق جهت خروج فوری از محرومیت و دستیابی به پیشرفت (Jones & Wild, 1994 : 270).

پیشینه‌شناسی تحقیق

سال	عنوان	نام محقق	نتایج پژوهش
۱۳۹۵	تحلیل تطبیقی احساس امنیت در قلمروهای مرزی (نمونه موردی؛ کردستان ایران و کردستان عراق	افشین متقی، فصلنامه علمی پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، سال هشتم، شماره چهارم، پاییز ۱۳۹۵، صص ۲۹-۴۲	وضعیت اقتصادی به‌عنوان نخستین عامل در ناپایداری وضعیت امنیت کردستان ایران شناسایی شده است و پیوستگی ژئوپلیتیکی قومیت به‌عنوان دومین عامل در تولید احساس ناپایدار در کردستان ایران نقش داشته است.
۱۳۹۱	پیشرفت پایدار مناطق مرزی؛ راهبرد اساسی حفظ امنیت مرزها	احمدی، حسن و همکاران همایش ملی شهرهای مرزی و امنیت؛ چالش‌ها و رهیافت‌ها، دانشگاه سیستان و بلوچستان	آمایش سرزمین، پیش‌نیاز برنامه‌ریزی برای پیشرفت پایدار است.
۱۳۹۴	تحلیل راهبردی مناطق مرزی (مطالعه موردی؛ شهرهای مرزی استان کردستان	شاطریان، محسن و همکاران، فصلنامه مطالعات شهری، دوره ۳، شماره ۱۱	سیاست محرومیت‌زدایی به شیوه کنونی گسترش شکاف روزافزون میان مناطق مرکزی و مرزی را به دنبال داشته است.
۱۳۹۴	آمایش سرزمین در استان کردستان با رویکرد دفاعی	سیفی‌لاله، امید پایان‌نامه کارشناسی ارشد به راهنمایی دکتر زهرا پیشگاهی‌فرد، دانشگاه تهران، دانشکده جغرافیا	بالا بردن پیشرفت انسانی در سطح استان کردستان می‌تواند ضریب امنیت را بالا ببرد و پدیده قاچاق و رفت‌وآمد گروه تروریستی پژاک را کاهش دهد. گردشگری در استان می‌تواند کمک زیادی به بهبود وضعیت امنیتی در سطح استان داشته باشد.

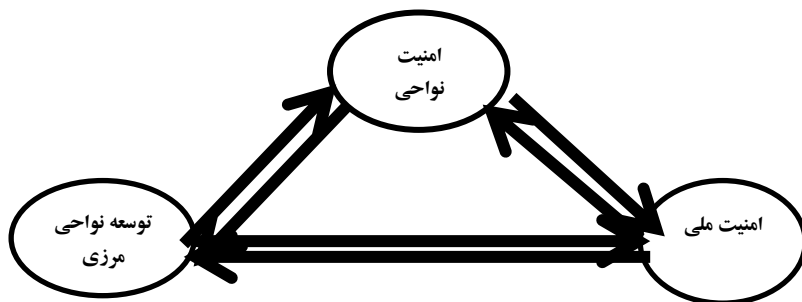

سال	عنوان	نام محقق	نتایج پژوهش
۱۳۹۸	میزان احساس امنیت عمومی و تعیین عوامل مؤثر بر آن در استان مازندران	رضاعلی محسنی؛ سلیمان طاهری، فصلنامه امنیت ملی دوره ۹، شماره ۳۴ - شماره پیاپی ۳۴، زمستان ۱۳۹۸ صص ۲۴۵-۲۷۵	میزان احساس مؤلفه های امنیت در بین پاسخگویان از نظر متغیرهای جمعیت‌شناختی و زمینه ای (سن، جنس، وضع تأهل، وضع فعالیت، سطح سواد، طبقه اقتصادی اجتماعی و شهرستان محل سکونت) تفاوت معناداری مشاهده شده است.
۱۳۹۷	تدوین و ارائه راهبردهای کنترل ژئوپلیتیک مهاجرت غیرقانونی در مناطق مرزی شرق کشور با تأکید بر نظم و امنیت	حسین ذوالفقاری و همکاران، فصلنامه علمی-پژوهشی امنیت ملی دوره ۸، شماره ۳۰ زمستان ۱۳۹۷، صص ۱۸۰-۱۵۱.	نتایج نشان می‌دهد که در مجموع ۲۰ راهکار و راهبرد به دست آمده که از میان آن‌ها راهبرد تهاجمی پنج راهبرد، هفت راهبرد محافظه‌کارانه، چهار راهبرد تدافعی و سه راهبرد است. با توجه به تحلیل صورت گرفته، نوع راهبرد از نوع محافظه‌کارانه تعیین گردید.
۱۳۹۸	توسعه در کردستان: توسعه‌ی نامتوازن در بین تغییرات هویتی	حسن رشیدی، فصلنامه علمی-پژوهشی علوم اجتماعی: نشریه‌ی مطالعات ایران، پاییز ۱۳۹۸، دوره سیزدهم، شماره ۳، صص ۸۰-۵۷.	نتایج نشان می‌دهد که؛ عوامل علی، زمینه‌ای و مداخله‌گر و راهبردهای کنش و پیامدهای کنش، پس از بازگشت های لازم به افراد، گروه‌ها و نخبگان و انجام اصلاحات و دقت‌ورزی‌ها، به دست آمده است.

با توجه به بررسی پیشینه‌ها نقاط اشتراک و افتراق با توجه به مقاله حاضر به شرح ادامه به چشم می‌خورد: در حوزه‌ی اشتراکی اکثر مقاله‌ها در حوزه‌ی روشی از سبک توصیفی تحلیلی تبعیت می‌کنند، در صورتی که در مقاله حاضر کمی گام را فراتر گذاشته و با نگاه پیمایشی در حوزه روشی و در مقوله‌ی کیفی با نگاه تحلیل محتوایی به آن پرداخته است. در پیشینه، ادبیات تحقیق به صورت جزیره‌ای به اقتصاد و امنیت و مقایسه‌ی این دو در کردستان ایران و عراق پرداخته در حالی که در این مقاله به نگاه عمیق اقتصادی و ژئواکونومیک عوامل اثرگذار امنیتی توجه شده است.

امنیت و مرز

امنیت مرزی به معنای جلوگیری از هرگونه اعمال منافی قانون در طول مرزهای یک کشور و قانونی کردن تردد اشخاص و حمل و نقل کالا و حیوانات اهلی با رعایت ضوابط قانونی از طریق دروازه های مجاز مرزی است. بدیهی است امنیت مرزها پشتوانه های محکم برای امنیت انسانی با ابعاد متنوعش در داخل کشور است و هرگونه ناامنی در مرز می تواند در سیستم های اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و نظامی داخل کشور اخلال ایجاد کند. در مقابل امنیت مطلوب می تواند در حد خود در امنیت مرزی و داخلی کشور سهم بسیار برجسته ای را به خود اختصاص دهد. امنیت و مرز دو مقوله غیرقابل جدا از همدیگر هستند و یکی از فلسفه اصلی به وجود آمدن مفهوم مرز مفهوم امنیت در برابر تهدیدات بوده است.

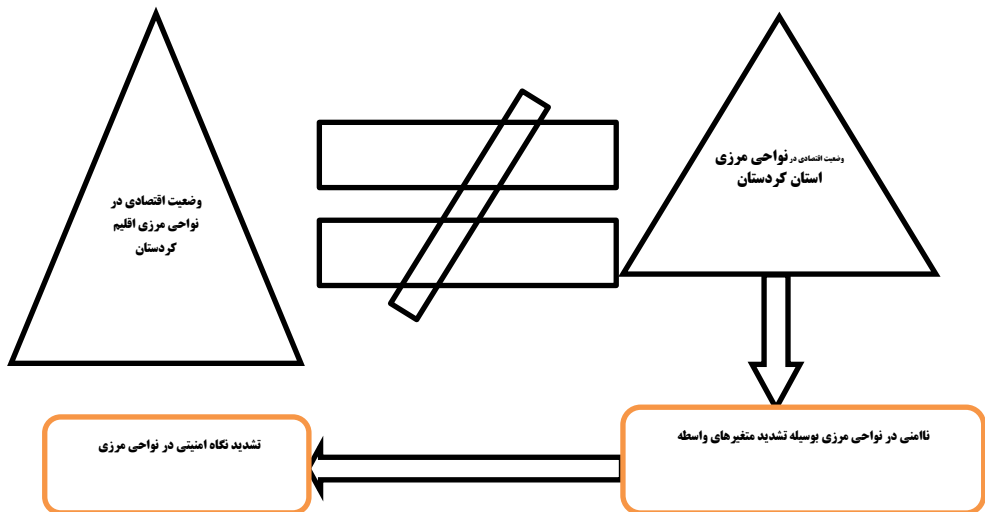

(محقق، ۱۳۹۸)

از نظر ساختار فضایی نیز، این مناطق علاوه بر ویژگی دوری از مرکز، دارای ویژگی های کالبدی خاص مناطق مرزی می باشند که در مجموع باعث تشدید گسستگی فضایی و در نتیجه توسعه نیافتگی آن ها می شوند و در نتیجه هرگونه ساختار فضایی در سطوح و مقیاس های مختلف به ویژه در ارتباط بین فضاها ی مرزی و دیگر نواحی، مستلزم برخورداری از پدیده ای به نام مرکزیت است (احمدی و دادجو، ۱۳۹۱: ۶۴).

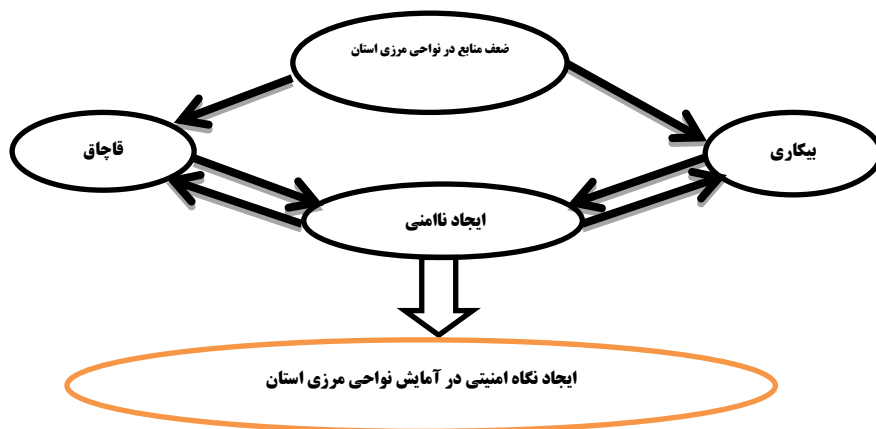
اختلاف پیشرفت اقتصادی در دو سوی مرز

دو سوی مرز مانند ترازو عمل می‌کند و هر تغییری در یک سوی ترازو سبب تغییر در سوی دیگر می‌شود. این تغییرات در هر سطحی در ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و امنیتی در یک طرف مرز تغییرات در طرف دیگر مرز را به همراه خواهد داشت. وضعیت جدید کردها و قدرت چانه‌زنی آن‌ها در سطح عراق باعث تغییرات گسترده در سطح زندگی و پیشرفت به‌خصوص در ابعاد فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی شد. در کردستان عراق با توجه به سیاست‌های گمرکی حکومت محلی اقلیم کردستان عراق بازارهای این اقلیم در شهرهای سلیمانیه و اربیل مملو از کالاهای لوکس خارجی مانند خودروهای متعدد، وسایل خانگی و ... شد.

مدل ۱: روابط وضعیت پیشرفت در دو سوی مرز و اثرات آن بر نگاه امنیتی در نواحی مرزی

(محقق، ۱۳۹۸)

مدل ۲: روابط بین ضعف منابع، بیکاری، فاچاق و نگاه امنیتی (محقق، ۱۳۹۸)

روش‌شناسی تحقیق

از آنجایی که این تحقیق به دنبال تحلیل ژئواکونومی عوامل اثرگذار امنیتی در آمایش نواحی استان گردستان است و در مرزهای دانش ژئواکونومی حرکت می‌کند، از نوع کاربردی بوده و چون به صورت نوآورانه به دنبال این است تا موضوعی را در مورد عوامل مؤثر با رویکرد امنیتی در آمایش نواحی مرزی پیدا کند و دارای تازگی در این ادبیات علمی است، از نوع پیشرفته‌ای است. از طرفی رویکرد تحقیق کمی (با روش پیمایشی) - کیفی^۱ (روش تحلیل محتوا که از فنون تحلیل و آنالیز محتوا و متون به شمار می‌رود و تلاش نموده است تا با استفاده از تجزیه و تحلیل بیان محتوا با پشتوانه نظری داده‌هایی را از متون مورد نظر استخراج کند. محقق با انتخاب این روش که برگرفته از نظریه پرداز تحلیل محتوا^۲، هولستی است (مستقیمی، ۱۳۸۹: ۱۱۷-۱۱۲)، برای یافتن نتایج پژوهش از طریق روش‌های عینی و منتظم، با حفظ ویژگی‌های شخصی پیام‌های موجود در اسناد و مدارک

۱. تحقیق کیفی تلاشی است جهت توصیف غیرکمی حوادث و گروه‌های اجتماعی، با توجه به جزئیات و نیز سعی برای ارائه تعبیر و تفسیر معنایی که انسان‌ها در موقعیت‌های طبیعی و عادی به زندگی خود و حوادث می‌بخشند.

۲. تحلیل محتوا یک روش پژوهشی است که نتایجی معتبر و قابل تکرار را از داده‌ها و متون استخراج می‌کند و یک رویه نظاممند که به واسطه آن مشخصات خاص پیام به‌طور واضح و دقیق بیان می‌گردد.

دسته اول استفاده کرده است. از آنجایی که تحلیل محتوا هم به صورت کمی و کیفی صورت می‌گیرد، محقق در این مقاله با تکیه بر فن کیفی این روش به جمع‌آوری داده‌ها و تعاملات میان آن‌ها پرداخته است). از آنجایی که اولویت‌بندی شاخص‌های مؤثر امنیتی در آمایش نواحی مرزی استان کردستان در این تحقیق مدنظر است، به بررسی اسناد مکتوب؛ روش کتابخانه‌ای - به‌طوری که ابتدا با این روش شاخص‌های ژئواکونومی استخراج - و سپس این شاخص‌ها به صورت روش میدانی و با استفاده از ابزار پرسشنامه‌ای در اختیار حجم نمونه قرار داده شده‌اند. جامعه حجم نمونه متشکل از نخبگان ژئواکونومی و مدیران اجرایی در نواحی مرزی استان کردستان می‌باشند و حجم نمونه با واریانس نامعلوم ۳۸۴ نفر از طریق فرمول کوکران از جامعه‌ی آماری احصاء و در نظر گرفته شده است. پرسشنامه مورد استفاده محقق از نوع حضوری در قالب طیف لیکرت است. به این ترتیب که پس از بررسی مطالعات کتابخانه‌ای و پیشینه پژوهش و همچنین مطالعات میدانی پرسشنامه نظرخواهی از اساتید و صاحب‌نظران سؤال‌های غیرمعتبر حذف و با لحاظ کردن پنج گویه ساخت‌یافته نسبت به ارسال آن به جامعه‌ی حجم نمونه فرایند پرسشنامه شکل گرفت. در این مقاله برای سنجش پایایی از روش آلفای کرونباخ^۱ استفاده شده است که این ضریب با استفاده از نرم‌افزار SPSS سنجیده شده و از آنجا که ضریب آلفا با استفاده از فرمول زیر^۲: برابر ۰/۸۷۲ است که نشانگر پایایی ابزار اندازه‌گیری است. لازم به ذکر است، تعداد ۴۰ پرسشنامه برای بررسی محاسبه پایایی توزیع گردیده است.

$$\alpha = \left(\frac{k}{k-1} \right) \left(1 - \frac{\sum_{i=1}^k S_i^2}{S^2} \right)$$

1. Cronbach's Coefficient Alpha.

۲. که در آن k تعداد گویه‌ها، واریانس جمع نمره‌های هر پاسخگو و واریانس نمرات مربوط به گویه شماره i ام است که حد استاندارد (۰,۷) است.

نمونه‌گیری در چهار شهرستان مرزی استان گردستان یعنی سقز، بانه، مریوان و سروآباد بوده است و جامعه آماری شامل کارشناسان اجرایی در ادارات و سازمان‌ها مانند فرمانداری‌ها، بخشداری‌ها، آموزش و پرورش، کادرهای نیروی انتظامی، شهرداری‌ها و ... و همچنین کارشناسان دانشگاهی در رشته‌های مرتبط با موضوع مقاله بوده است.

تعریف عملیاتی

کردستان

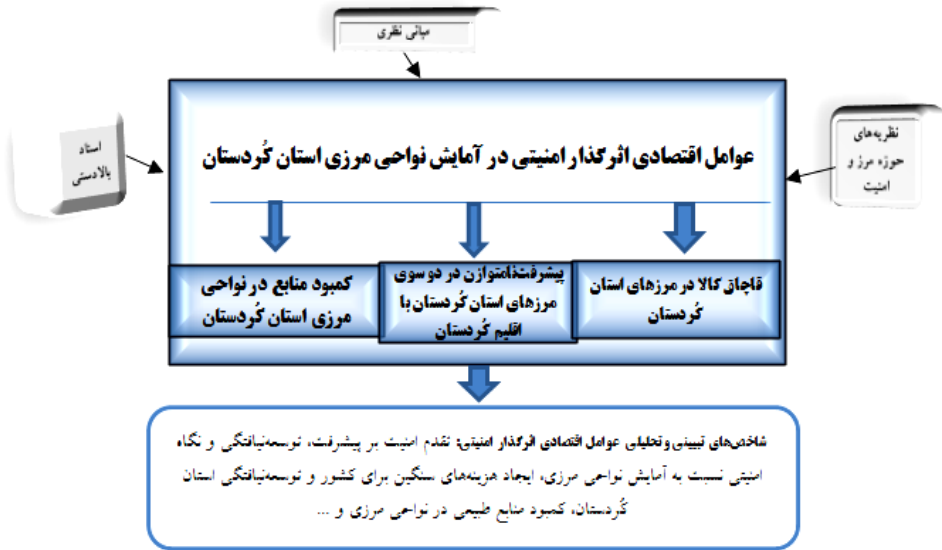
به بخش‌هایی از غرب و شمال غرب ایران اطلاق می‌شود که دارای وجه اشتراک فرهنگی کُردی است و ایرانی‌الاصل هستند و به لحاظ تاریخی باعث یک پیوند تاریخی- فرهنگی بین کُردها و دیگر اقوام سرزمین ایران شده است.

ژئواکونومی

شاخه‌ای از ژئوپلیتیک و سیاست است که سیاست و منابع و اقتصاد را با هم بررسی می‌کند؛ به عبارتی اقتصاد انگیزه‌ای برای رقابت‌های قدرتی است و آنجا که ژئوپلیتیک شرایط اقتصادی را مشخص می‌کند، جنبه ژئواکونومیک می‌گیرد.

مدل مفهومی تحقیق

گزاره‌های مؤثر در تبیین و تحلیل عوامل اقتصادی اثرگذار امنیتی در آمایش نواحی مرزی به‌طور اخص نواحی مرزی استان گُردستان که از ادبیات استخراج شده است، الگوی مفهومی به شرح زیر ترسیم شده است.

تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق

ویژگی‌های نمونه آماری: قبل از اینکه نتایج سؤالات تحقیق بررسی گردد، لازم است سؤالات جنبی و حاشیه‌ای پرسشنامه تشریح و ترکیب پاسخ‌دهندگان بیان شود. خصوصیات فردی پاسخگویان در چهار قسمت شامل سن، جنسیت، سطح تحصیلات و اشتغال است. در راستای تأیید یا رد الگوی کتابخانه‌ای ترسیم شده، به طراحی پرسشنامه و انجام پیمایش پرداختیم. بر مبنای پرسشنامه طراحی شده، سؤالات مربوط به پاسخ‌دهندگان از چهار منظر تفکیک جنسیت، گروه سنی، تفکیک میزان تحصیلات و تفکیک شغل و فعالیت مورد بررسی قرار گرفته است که فراوانی موارد مذکور در جداول آمده است.

گروه سنی پاسخ‌دهندگان: همان‌طور که در جدول ذیل ذکر شده است گروه سنی مربوط به پاسخ‌دهندگان پرسشنامه از ۲۵ سال تا ۶۵ سال بوده است که به تفکیک در گروه‌های سنی ۲۵ تا ۳۵ و ۳۶ تا ۴۶ و ۴۷ تا ۶۵ ساله قرار گرفته‌اند و همین‌طور که در جدول مشاهده می‌شود بیشترین نمونه آماری در گروه سنی ۲۵ تا ۳۵ قرار گرفته‌اند و کم‌ترین نمونه آماری در سن ۴۷ تا ۶۵ ساله قرار دارند.

جدول ۳: گروه‌های سنی پاسخ‌دهندگان

گروه سنی	فراوانی	درصد
۲۵-۳۵	۱۵۶	۴۰,۶۲
۳۶-۴۶	۱۳۸	۳۵,۹۳
۴۷-۶۵	۹۰	۲۳,۴۳
کل	۳۸۴	۱۰۰

جنسیت پاسخ‌دهندگان

همان‌طور که در جدول زیر نشان داده شده است تفکیک جنسی پاسخ‌دهندگان به این صورت است که ۶۳,۳۶ درصد مربوط به مردها و ۳۶,۴۵ درصد مربوط به زن‌ها است. با توجه به موضوع پژوهش و ارتباط بیشتر آن به حوزه کاری آقایان بیشتر پاسخ‌دهندگان را از نظر جنسیت مردها تشکیل داده است.

جدول ۴: جنسیت پاسخ‌دهندگان

جنسیت	فراوانی	درصد
مرد	۲۴۴	۶۳,۵۴
زن	۱۴۰	۳۶,۴۵
کل	۳۸۴	۱۰۰

نوع فعالیت پاسخ‌دهندگان

با توجه به موضوع پژوهش در دو گونه افراد در نمونه در پاسخ‌دهی به پرسشنامه کمک گرفته شده است. یکی از این گونه‌ها نخبگان محلی و دانشجویان در سطح تحصیلات عالی مورد پیمایش قرار گرفته‌اند و همچنین مدیران و کارشناسان اجرایی در نهادها و سازمان‌های مرتبط نیز مورد پیمایش قرار گرفته‌اند. همان‌طور که در جدول ذیل تشریح شده است، ۵۵ درصد نخبگان و ۴۵ درصد از پاسخ‌دهندگان را کارشناسان اجرایی تشکیل داده است.

جدول ۵: فعالیت پاسخ‌دهندگان

درصد	فراوانی	
۴۴,۷۹	۱۷۲	کارشناس اجرایی
۵۵,۲	۲۱۲	نخبه دانشگاهی
۱۰۰	۳۸۴	کل

پاسخ‌دهندگان برحسب میزان تحصیلات

همان‌طور که در جدول زیر نشان داده شده است، پاسخ‌دهندگان برحسب میزان تحصیلات دانشگاهی در سه مقطع لیسانس، فوق‌لیسانس و دکتری تفکیک شده‌اند. فراوانی هر یک از مقاطع در جدول زیر قابل مشاهده است؛ به طوری که بیشتر پاسخ‌دهندگان را افرادی با تحصیلات فوق‌لیسانس و سپس لیسانس که بیشتر مربوط کارشناسان اجرایی است و سپس افراد با تحصیلات دکتری است را تشکیل می‌دهند.

جدول ۶: تحصیلات پاسخ‌دهندگان

درصد	فراوانی	سطح سواد
۳۷,۷۶	۱۶۶	لیسانس
۴۳,۲۲	۱۴۵	فوق‌لیسانس
۱۹,۰۱	۷۳	دکتری
۱۰۰	۳۸۴	کل

تحلیل اختلاف پیشرفت اقتصادی در دو سوی مرز

به دلیل نبود قانون گمرک در اقلیم کردستان این وسایل به نواحی مرزی استان کردستان سرازیر شدند. افزایش نرخ پول در اقلیم کردستان نسبت به تومان ایرانی با توجه به تحریم‌های بر ضد ایران، فروش نفت و سهم بودجه در عراق باعث شد که کردهای در چارچوب حکومت قانونی اقلیم کردستان به آزادی‌های افسارگسیخته و زندگی لوکس روی بیاورند و توازن در ابعاد پیشرفت با محوریت اقتصاد در دو سوی مرز ایران و عراق

روی دهد. عدم توازن در سطح زندگی در دو سوی مرز در نواحی مرزی استان گُردستان و اقلیم گُردستان باعث تشدید نارضایتی در نواحی مرزی استان گُردستان و همچنین تشدید حجم و میزان قاچاق کالا جهت رسیدن به زندگی لوکس و رقابت‌های ناسازگار در بین مردم بومی شده است، این وضعیت باعث تشدید نگاه امنیتی در نواحی مرزی استان گُردستان شده است.

تحلیل قاچاق کالا در نواحی مرزی

بدون شک نقطه اصلی و مقابل قاچاق کالا به داخل کشور ضربه زدن به تولیدات داخلی است که به همین دلیل همواره نه تنها در بخش‌های فرهنگی و حتی امنیتی ضرر و زیان هنگفتی به کردستان وارد می‌شود، بلکه در حوزه اقتصادی به‌ویژه تولید نیز این پدیده ضربات جبران‌ناپذیری را به استان گُردستان و سایر مناطق کشور وارد کرده است. در استان گُردستان سه تا بازارچه مرزی در شهرستان‌های سقز (بازارچه مرزی سیف)، بانه (بازارچه مرزی سیران بند) و مریوان (بازارچه مرزی باشماق) وجود دارد که کالاهای ضروری و واردات و صادرات در آن‌ها انجام می‌شود. با وجود این بازارچه‌های رسمی، اما به علت بیکاری افسارگسیخته در نواحی مرزی استان گُردستان شاهد قاچاق کالا به‌صورت گسترده هستیم. قاچاق کالا در نواحی مرزی استان گُردستان و تفاوت قیمت‌ها با مرکز باعث سرازیر شدن جمعیت زیادی از کشور در دهه اخیر جهت خرید به شهرستان‌های مرزی استان به‌خصوص شهرستان بانه هستیم. کالاهای وارداتی از مرزهای استان گُردستان از اقلیم گُردستان عراق وارد استان می‌شوند و سپس از راه قاچاق تزریق بازار در استان‌های کشور به‌خصوص استان‌های تهران، اصفهان و تبریز می‌شوند. قاچاق کالا در نواحی مرزی استان گُردستان بیشتر از طریق کولبری انجام می‌شود و سهم کمی از سود این قاچاق به کولبران تعلق می‌گیرد و بیشتر سود آن به سرمایه‌داران تعلق می‌گیرد. قاچاق کالا در نواحی مرزی استان اثرات اقتصادی، اجتماعی و امنیتی متعددی داشته است. در حوزه اقتصادی با توجه به سود زیاد قاچاق کالا شاهد کاهش رونق کشاورزی و دام‌پروری و صنایع کوچک در

سطح استان بوده‌ایم. در حوزه اجتماعی شاهد کاهش شدید سطح تحصیلات و افزایش میزان بی‌سوادی هستیم که اثرات آن در سایر حوزه‌های مربوطه نیز مشهود است. در حوزه امنیتی مبارزه با قاچاق کالا به یکی از مشکلات اساسی برای نیروی انتظامی، فرمانداری‌ها و ارگان‌ها و نهادهای مرتبط شده است.

تحلیل کمبود منابع در نواحی مرزی

در نواحی مرزی استان کردستان منابع زیرزمینی از قبیل نفت، گاز و معادن سنگی یافت نشده است و نبود این منابع باعث شده است که صنایع بزرگ و شرکت‌های تولیدی در سطح استان و به‌خصوص نواحی مرزی نداشته باشیم. طبیعت خشن، راه‌های نامناسب و نبود منابع طبیعی و ذخایر معدنی و زیرزمینی در نواحی مرزی استان کردستان سبب شده که برای سرمایه‌داران ایجاد شرکت‌های تولیدی به‌صرفه نباشد. این وضعیت در نواحی مرزی استان کردستان باعث بیکاری و عدم اشتغال در کارهای مولد و تولیدی شده است و محرکی اصلی جهت روی آوردن مردم به قاچاق کالا شده است و قاچاق کالا نیز با توجه به ماهیتش که ضربه زدن به اقتصاد و منافع ملی است در کنار بیکاری سبب ایجاد مشکلات امنیتی برای کشور شده است و تهدیدات ناشی از این مشکلات امنیتی سبب بازتولید نگاه امنیتی نسبت به آمایش نواحی مرزی استان کردستان گردیده است.

رتبه‌بندی شاخص‌های پیشرفت در استان کردستان در بین استان‌های کشور

بیشتر آمارها و نمودارها دلیلی بر عدم پیشرفت نیافتگی استان‌های مرزی ایران در ابعاد مختلف پیشرفت و نابرابری‌های پیشرفت فضایی است؛ به‌طوری که نواحی مرکزی از سطح پیشرفت مطلوب و نواحی حاشیه‌ای در سطح پیشرفت نیافته قرار دارند. نابرابری‌های فضایی در پیشرفت مناطق مرزی ایران نسبت به مرکز باعث تشدید مشکلات امنیتی و تقویت نیروهای مرکزگریز شده است که نمونه بارز آن استان کردستان است؛ به‌طوری که در رتبه‌بندی استان‌ها با توجه به شاخص‌های پیشرفت استان کردستان به همراه سایر

استان‌های حاشیه‌ای و مرزی کشور در انتهای جدول قرار دارند. پیشرفت‌نیافتگی استان‌های مرزی در ایران از مشکلات امنیتی در آن نواحی و به تبع آن نگاه امنیتی نشأت گرفته است. در نواحی مرزی ایران و به خصوص استان گُردستان به دلیل عدم شناخت درست منابع تهدید و رویکرد صرف امنیتی فرصت‌های این نواحی مورد غفلت قرار داده شده و بیشتر روی تهدیدها تمرکز شده است و این اصل مدنظر قرار داده نشده که اهمیت دادن به فرصت‌ها تهدیدها را در نواحی مرزی کم‌رنگ خواهد کرد (فتاحی و دیگران، ۱۳۹۵: ۴۲-۱).

جدول ۷ رتبه‌بندی شاخص‌های پیشرفت در استان گُردستان در بین استان‌های کشور

رتبه کشوری	شاخص
۲۹	پیشرفت انسانی
۲۸	سرانه تولید ناخالص ملی بدون احتساب نفت
۳۱	سهم بیست درصد فقیرترین جمعیت
۲۷	درآمد سرانه
۱	حاشیه‌نشینی
۳۰	سرمایه اجتماعی
۳۱	سهم استان از راه‌های روستایی
۲۶	سهم استان از بزرگراه

محاسبات گویه‌های مربوط به شاخص ژئواکونومی

جدول ۸ پرسشنامه مربوط به شاخص ژئواستراتژیک

نمره					ردیف	گویه‌های ژئواکونومی
۵	۴	۳	۲	۱	۱	قاچاق کالا در مرزهای استان گُردستان در نگاه امنیتی نسبت به آمایش نواحی مرزی استان مؤثر است.
۵	۴	۳	۲	۱	۲	پیشرفت نامتوازن در دو سوی مرزهای استان گُردستان با اقلیم گُردستان در نگاه امنیتی نسبت به آمایش نواحی مرزی استان مؤثر است.
۵	۴	۳	۲	۱	۳	کمبود منابع در نواحی مرزی استان گُردستان در نگاه امنیتی نسبت به آمایش آن نواحی مؤثر است.

جدول ۹ گویه قاچاق کالا در مرزهای استان کردستان

قاچاق کالا در مرزهای استان کردستان در نگاه امنیتی نسبت به آمایش نواحی مرزی استان مؤثر است.					
		فراوانی	درصد	درصد نسبی	درصد تجمعی
ارزش	خیلی کم	۱۹۸	۴۸,۸	۵۱,۶	۵۱,۶
	کم	۱۲۷	۳۱,۳	۳۳,۱	۸۴,۶
	متوسط	۴۷	۱۱,۶	۱۲,۲	۹۶,۹
	زیاد	۸	۲	۲,۱	۹۹
	خیلی زیاد	۴	۱	۱	۱۰۰,۰۰
	Total	۳۸۴	۹۴,۶	۱۰۰,۰۰	
Missing	System	۲۲	۵,۴		
Total		۴۰۶	۱۰۰,۰۰		

گویه مربوط به قاچاق کالا در نواحی مرزی استان کردستان:

با توجه به نتایج پرسشنامه پاسخ دهندگان به طور کلی شاخص ژئواکونومی را در نگاه امنیتی نسبت به آمایش نواحی مرزی زیاد دخیل ندانسته اند؛ با این وجود در بین گویه های مربوط به شاخص ژئواکونومیکی گویه قاچاق کالا در نواحی مرزی استان دارای اهمیت و اثرات بیشتری بودی است.

جدول ۱۰ گویه کمبود منابع در نواحی مرزی استان کردستان

کمبود منابع در نواحی مرزی استان کردستان در نگاه امنیتی نسبت به آمایش آن نواحی مؤثر است.					
		فراوانی	درصد	درصد نسبی	درصد تجمعی
ارزش	خیلی کم	۲۲۱	۵۴,۴	۵۷,۶	۵۷,۶
	کم	۱۲۷	۳۱,۳	۳۳,۱	۹۰,۶
	متوسط	۳۶	۸,۹	۹,۴	۱۰۰,۰۰
	Total	۳۸۴	۹۴,۶	۱۰۰,۰۰	
Missing	System	۲۲	۵,۴		
Total		۴۰۶	۱۰۰,۰۰		

گویه مربوط به کمبود منابع در نواحی مرزی استان کردستان

با توجه به نتایج پرسشنامه‌ها، در این گویه مشاهده می‌شود که ۲۲۱ نفر گزینه خیلی کم را انتخاب کرده و این گویه را در نگاه امنیتی نسبت به آمایش نواحی مرزی استان کردستان دخیل ندانسته‌اند.

جدول ۱۱ گویه پیشرفت نامتوازن در دو سوی مرزهای استان کردستان

پیشرفت نامتوازن در دو سوی مرزهای استان کردستان با اقلیم کردستان در نگاه امنیتی نسبت به آمایش نواحی مرزی استان مؤثر است.					
پیشرفت نامتوازن دو سوی مرز		فراوانی	درصد	درصد نسبی	درصد تجمعی
ارزش	خیلی کم	۱۸۸	۴۶,۳	۴۹	۴۹
	کم	۱۶۳	۴۰,۱	۴۲,۴	۹۱,۴
	متوسط	۳۳	۸,۱	۸,۶	۱۰۰,۰۰
	Total	۳۸۴	۹۴,۶	۱۰۰,۰۰	
Missing	System	۲۲	۵,۴		
Total		۴۰۶	۱۰۰,۰۰		

گویه مربوط به پیشرفت اقتصادی نامتوازن در دو سوی مرز

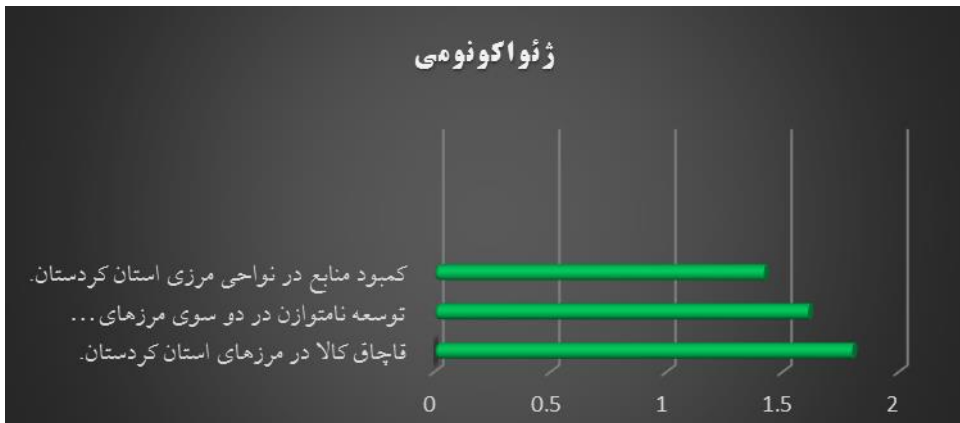
با توجه به نتایج پرسشنامه‌ها، در این گویه مشاهده می‌شود که کسی گزینه زیاد یا خیلی زیاد را انتخاب نکرده است؛ به طوری که این گویه دارای اثراتی کمی در نگاه امنیتی نسبت به آمایش نواحی مرزی استان کردستان است.

میانگین نمرات گویه‌های شاخص ژئواکونومیک

جدول ۱۲ میانگین نمرات گویه‌های مربوط به شاخص ژئواکونومیک

سؤال‌ها	قاجاق کالا در مرزهای استان کردستان	پیشرفت نامتوازن در دو سوی مرزهای استان کردستان با اقلیم کردستان	کمبود منابع در نواحی مرزی استان کردستان
میانگین گویه‌ها	۱,۸۰	۱,۶۱	۱,۴۲

نمودار ۱: میانگین گویه مربوط به شاخص ژئواکونومی

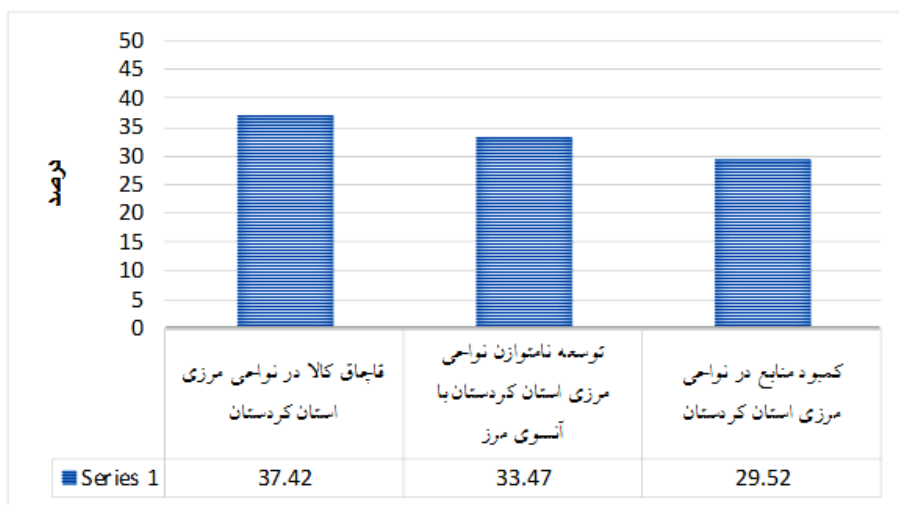
نتایج پرسشنامه‌ها در گویه مربوط به شاخص ژئواکونومی نشانگر تأثیر بیشتر قاچاق کالا نسبت به سایر گویه‌های در نگاه امنیتی نسبت به آمایش نواحی مرزی استان کردستان است.

آزمون شاخص ژئواکونومی

جدول ۱۳ آزمون گویه مربوط به شاخص ژئواکونومی

آزمون شاخص ژئواکونومی						
ژئواکونومیکی	Test Value = 3 (وزن استاندارد)					
	T	درجه آزادی	Sig. (2-tailed) معناداری	اختلاف میانگین	اختلاف با اطمینان ۹۵ درصد	
					Lower	Upper
قاچاق کالا در مرزهای استان کردستان	۳۰,۶۱۱-	۳۸۳	۰,۰۰۰	۱,۳۲۰-	۱,۴۱-	۱,۲۴-
پیشرفت نامتوازن در دو سوی مرزهای استان کردستان با اقلیم کردستان	۴۲,۷۶۶-	۳۸۳	۰,۰۰۰	۱,۴۰۴-	۱,۴۷-	۱,۳۴-
کمبود منابع در نواحی مرزی استان کردستان	۱۰,۲۴	۳۸۳	۰,۴۲۵	۰,۶۵۱	۱,۵۵-	۱,۴۲-

با توجه به آزمون تی گرفته شده در بخش مربوط به شاخص ژئواکونومی کمبود منابع در نواحی مرزی استان گُردستان در نگاه امنیتی نسبت به آمایش نواحی مرزی استان بی اثر است.

نمودار ۲: درصد اثرگذاری عوامل ژئواکونومیک در نگاه امنیتی نسبت به آمایش نواحی مرزی

با توجه به نمودار بالا در شاخص ژئواکونومی قاچاق کالا در نواحی مرزی استان گُردستان اثرات زیادی بر نگاه امنیتی در آمایش نواحی مرزی استان داشته است و در اولویت دوم پیشرفت نامتوازن اقتصادی در دو سوی مرز باعث نگاه امنیتی نسبت به آمایش نواحی مرزی استان گُردستان شده است و در اولویت سوم کمبود منابع در نواحی مرزی استان گُردستان مسبب نگاه امنیتی نسبت به آمایش نواحی مرزی استان است.

نتیجه گیری

نتایج تحقیق نشان می دهد که نواحی مرزی یکی از حساس ترین مناطق کشور محسوب می شوند و ثبات سیاسی و اقتصادی و امنیتی کشور متأثر از وضعیت نواحی مرزی است. اهمیت نواحی مرزی در ایران به علت قرار گرفتن در منطقه حساس غرب آسیا و تعدد

همسایگان و همچنین وجود اقوام و مذاهب دارای اهمیتی مضاعف است و عوامل متعددی باعث نگاه امنیتی و تقدم امنیت بر پیشرفت در نواحی مرزی کشور شده است. در پهنه سرزمینی ایران شاهد شکل گیری الگوی پیشرفت فضایی هسته و پیرامون هستیم و مناطق مرزی دارای پیشرفت پایینی در ابعاد مختلف هستند که این وضعیت توانسته است حس واگرایی را در بین اقوام و مذاهب مرزی تقویت کند و نواحی مرزی را به شدت تحت تأثیر قرار دهد. با توجه به تجزیه و تحلیل ذکر شده، در نواحی مرزی کشور شاهد تقدم امنیت بر پیشرفت بوده ایم، به طوری که همه ابعاد پیشرفت از نگاهی امنیتی و زیرمجموعه امنیت بوده اند. نواحی مرزی استان کردستان به عنوان بخشی از این پازل بخش مورد مطالعه محقق را تشکیل داده است. در این استان به عنوان بخشی حساس از مرزهای ایران شاهد توسعه نیافتگی و نگاه امنیتی نسبت به آمایش نواحی مرزی بوده ایم و نگاه امنیتی سبب ایجاد هزینه های سنگین برای کشور و توسعه نیافتگی استان کردستان شده است. پیشرفت نامتوازن نواحی مرزی با آن سوی مرز در اقلیم کردستان، قاجاق کالا در نواحی مرزی استان و همچنین کمبود منابع طبیعی در نواحی مرزی این اقلیم، از جمله زیرشاخه های عوامل ژئواکونومی است که در اثرگذاری امنیتی آمایش نواحی مرزی استان کردستان نقش آفرینی می کنند. با توجه به آزمون تی گرفته شده در بخش مربوط به شاخص ژئواکونومی؛ کمبود منابع در نواحی مرزی استان کردستان در نگاه امنیتی نسبت به آمایش نواحی مرزی استان بی اثر است و اولویت بندی گویه های به صورت مطرح شده در نگاه امنیتی نسبت به آمایش نواحی مرزی را به ترتیب قاجاق کالا در نواحی مرزی استان کردستان، دوم پیشرفت نامتوازن اقتصادی در دو سوی مرز، اولویت سوم کمبود منابع در نواحی مرزی استان کردستان مسبب نگاه امنیتی نسبت به آمایش نواحی مرزی استان است.

پیشنهادها

- پیشرفت نواحی مرزی استان از طریق بهبود زیرساخت های عمرانی با تأکید بر روستاها و شهرهای کوچک.

- استفاده از ظرفیت‌های گردشگری نواحی مرزی استان کردستان.
- نگاه آمایشی پیشرفت و امنیت پایدار جای نگاه صرف امنیتی با رویکرد سنتی را بگیرد.
- مدیریت بهتر بازارچه‌های مرزی و جلوگیری از تعلق گرفتن سودهای کلان به عده‌ای محدود.
- منطقه مورد مطالعه می‌بایستی بر اساس توانمندی‌های تجارت و گردشگری طبیعی و تجاری آمایش شود.
- راه خروج از این انزوا، توسعه زیرساخت‌های ارتباطی، توسعه تجارت و توریسم؛ به‌ویژه توریسم تجاری است.

فهرست منابع و مآخذ

الف. منابع فارسی

- آدمی، علی و دیگران (۱۳۹۰)، «الزامات گذار به امنیت ملی پایدار»، دو فصلنامه علمی-پژوهشی دانش سیاسی، سال هشتم، شماره اول.
- احمدی، حسن و روزبه دادجو (۱۳۹۱)، «پیشرفت پایدار مناطق مرزی؛ راهبرد اساسی حفظ امنیت مرزها»، همایش ملی شهرهای مرزی و امنیت؛ چالش‌ها و رهیافت‌ها، دانشگاه سیستان و بلوچستان.
- پیشگاهی فرد، زهرا و محمدعلی رحمانی (۱۳۹۰)، «قلمروخواهی ایران و آمریکا در جنوب غرب آسیا»، تهران، سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.
- حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۹۶)، «اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک»، تهران، پایلی.
- ذوالفقاری، حسین و عزیزمیراد، مرادی (۱۳۹۷)، «تدوین و ارائه راهبردهای کنترل ژئوپلیتیک مهاجرت غیرقانونی در مناطق مرزی شرق کشور با تأکید بر نظم و امنیت»، تهران، فصلنامه علمی-پژوهشی امنیت ملی، دوره ۸، شماره ۳۰، زمستان ۱۳۹۷، صفحه ۱۸۰-۱۵۱.
- رشیدی، حسن (۱۳۹۸)، «توسعه در کردستان: توسعه نامتوازن در حین تغییرات هویتی»، فصلنامه علمی-پژوهشی علوم اجتماعی: نشریه مطالعات ایران، پاییز ۱۳۹۸، دوره سیزدهم، شماره ۳، صص ۸۰-۵۷.
- رضاعلی محسنی و سلیمان طاهری (۱۳۹۸)، میزان احساس امنیت عمومی و تعیین عوامل مؤثر بر آن در استان مازندران، تهران، فصلنامه امنیت ملی، دوره ۹، شماره ۳۴ - شماره پیاپی ۳۴، زمستان ۱۳۹۸، صفحه ۲۷۵-۲۴۵.
- ریاضی، وحید (۱۳۹۹)، «جزوه درس مبانی بازی جنگ راهبردی»، تهران، دانشکده دفاع ملی، دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی.
- سیفی لاله، امید (۱۳۹۴)، «آمایش سرزمین در استان کردستان با رویکرد دفاعی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد به راهنمایی دکتر زهرا پیشگاهی فرد، دانشگاه تهران، دانشکده جغرافیا.
- شاطریان، محسن؛ اشنویی، امیر و گنجی‌پور، محمود (۱۳۹۴)، «تحلیل راهبردی مناطق مرزی (مطالعه موردی- شهرهای مرزی استان کردستان)»، فصلنامه مطالعات شهری، دوره ۳، شماره ۱۱.

- عزتی، نصرت‌الله و دیگران (۱۳۹۰)، «نقش و جایگاه آمایش مناطق مرزی در نظام برنامه‌ریزی؛ مطالعه موردی: مناطق مرزی ایران»، *فصلنامه علمی- پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی*، سال ۳، شماره ۴.
- فتاحی، سجاده؛ رفیعی، نسترن و چغازردی، جلال (۱۳۹۵)، «مسئله‌شناسی راهبردی پیشرفت در استان کردستان»، مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری.
- فولر، گراهام (۱۳۹۳)، «ژئوپلیتیک ایران، قبله عالم»، ترجمه؛ عباس مخبردزفولی، تهران، نشر مرکز.
- متقی، افشین (۱۳۹۵)، «تحلیل تطبیقی احساس امنیت در قلمروهای مرزی (نمونه موردی؛ کردستان ایران و کردستان عراق)»، *فصلنامه علمی-پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی*، سال هشتم، شماره چهارم، پاییز ۱۳۹۵، صص ۴۲-۲۹.
- مجتهدزاده، پیروز (۱۳۸۹)، «سیاست‌های مرزی و مرزهای بین‌المللی ایران»، ترجمه: حمیدرضا ملک محمدی، تهران، سمت.
- مجتهدزاده، پیروز (۱۳۹۲)، «سیاسی و سیاست‌های جغرافیایی»، تهران، سمت.
- مستقیمی، آمنه (۱۳۸۹)، «مروری بر تحلیل محتوا و کاربردهای آن»، *فصلنامه‌ی کتاب ماه علوم اجتماعی*، دوره‌ی جدید، خرداد ۱۳۸۹، شماره‌ی ۲۷، صص ۱۱۷-۱۱۲.
- میرحیدر، دره؛ راستی، عمران و میراحمدی، فاطمه‌سادات (۱۳۹۲)، «مبانی جغرافیای سیاسی»، تهران، سمت.
- یحیی‌پور، محمدصادق (۱۳۹۳)، «تحلیل ژئوپلیتیکی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر آمایش منطق مرزی ایران و اقلیم کردستان عراق»، رساله دکترای سیاسی، استاد راهنما: رسول افضلی.

ب. منابع انگلیسی

- Agnew, john. (1998) *Geopolitics, Encyclopedia-* Encarta, C.D.
- Cohen, saul.B.(1994). *Geopolitics in the new world era*. Chapter 2 from reordring the world, edited by: george j. demko and william b. wood. Usa: westview press.
- Glassner, martin. (2004), *political geography*. Usa: john wiley & sons inc.
- hartshorn ،(1936) ،*Border Regions, Realtory Restructuring, and the Politics of Place; In Global rnoId*, London.
- Jones,Phillip.n.and Wild,Trevor.1994.*Opening the Frontier: Recent Spatial Impacts in the Former Inner-German Border Zone*; Regional Studies,vol.28.3;PP 259-273

- Luttwak, Edward N. (1990), *from geopolitics to geo-economics: logict of conflict, Grammer of commerce.From the National Intrerest*. In: o Tuathial, G & other (Edit), *The Geopolitics reader*. (1998), London: Rutledge
- O Tuathail, Gearoid. (1996) *critical Geography*, London: Rutledge.
- Taylor, peter, (1989), *political geography*, New York: Longman.
- Malhotra, R. C, (1980), *Environment Management: Integreated Rural Development, Environmental Management*, V. Vichit Vadkan and others, United Nations' Asia and Pacific development institute.
- Miller, G.F, (2002), *Environmental Resource Management*, Wad worth Publication co.
- Prescott, John Robert Victor (1978), *Boundaries and Frontiers*, Publisher: Croom Helm.
- Rutz, A. (2014). "Grenzen im Raum – Grenzen in der Geschichte. Probleme und Perspektiven. In: Eva Geulen, Stephan Kraft (Hrsg.): Grenzen im Raum – Grenzen in der Literatur". In: Zeitschrift für deutsche Philologie, Sonderheft zum Band 129, Berlin, PP. 7–32.

